

KARAPINAR

hemen aynı olmuştur. 1927 sayımında nüfus 4441 iken 1935'te 4869'a, 1940'ta 5532'ye, 1945'te de 6168'e yükselmiştir. Nüfusun eskiye göre hızla artışı bundan sonradır. 1950'de 7423, 1960'ta 10.767, 1970'te 16.065, 1980'de 23.825, 1990'da 26.849, 1997'de 27.512'yi bulmuştur. İdarî bakımdan Karapınar, kasabanın çerkişğini oluşturan Sultan Selim Külliyesi'nin inşasından (1560-1563) itibaren 1855 yılına kadar Eski-il kazasına bağlı bir kasaba iken 1855'te kaza merkezi, 1868'de Ereğli kazasına bağlı bucak merkezi, 1873'ten sonra tekrar kaza merkezi haline getirilmiştir. Cumhuriyet döneminde de ilçe merkezi olarak kalmıştır.

Karapınar'ın en eski tarihî binası Sultan Selim Külliyesi'dir. Bunun dışında Osmanlı yapısı yedi mescidin inşa tarihi eski değildir. Bunlardan Hamidiye Camii'ni II. Abdülhamid, Reşâdiye Camii'ni de Sultan Mehmed Reşad inşa ettirmiştir. Karapınar'da 1870'lerde üç medrese, yedi sıbyan mektebi, bir rüşdiye bulunuyordu. II. Abdülhamid iki dershaneli ve yirmi üç hücreli bir medrese daha yaptırmıştır. 1890'lı yıllarda cami imamlarının hocalık yaptığı eski usuldeki mekteplerden ayrı olarak "usûl-ı cedid üzere" bir ilkokul açılmıştır. 1900'de çağdaş eğitim veren ilkokul sayısı yediye çıkmıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarında medreseler metrûk durumdaydı.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 615, s. 2; BA, MD, nr. 3, hk. 993; nr. 4, hk. 545; nr. 40, hk. 401; BA, Evkaf-İrade, 23 M. 1330, nr. 13; *Konya Vilâyeti Salnâmesi* (1285), s. 90; (1290), s. 39, 102; (1298), s. 83-84; (1300), s. 106-107; (1301), s. 44-46; (1302), s. 81-83; (1304), s. 113-115; (1305), s. 106, 109-110; (1307), s. 103-105; (1310), s. 139-141; (1313), s. 139-140, 322-333, 385, 405-406; (1314), s. 135-136, 387-388; (1317), s. 172-175; (1322), s. 105-107, 265, 298-299; Nazmi, *Türkiye'nin Sıhht-i İctimâi Coğrafyası Konya Vilâyeti*, Ankara 1922, s. 99-107; İbrahim Gündüz, *Karapınar El Dokumaları ve Kök-boyacılık*, Konya 1993; Yusuf Küçükdağ, *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Konya 1997; a.mlf., "Konya Karapınar Kalhânesi'nde Güherçile Çıkarılması", *Yeni İpek Yolu, Konya Ticaret Odası Dergisi*, sy. 122, Konya 1998, s. 44-45; Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I", *VD, II* (1942), s. 355; Semavi Eyice, "Sultaniye-Karapınar'a Dâir", *TD, XV/20* (1965), s. 117-140; *Kâmûsü'l-a'lâm, V*, 3622-3623.

YUSUF KÜÇÜKDAĞ

KARAPİRİ

(bk. PİR MEHMED).

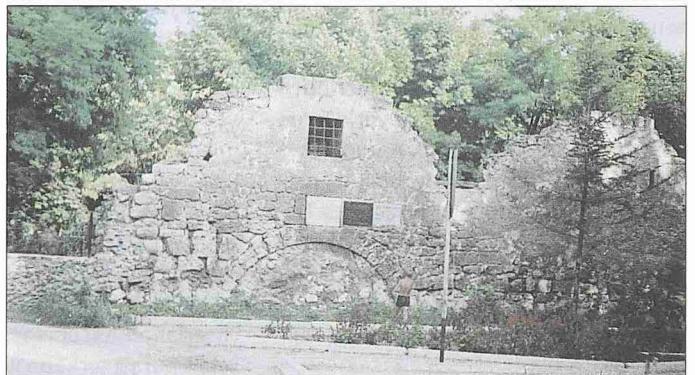
KARASUBAZAR

Kırım yarımadasının güneyinde tarihi bir şehir.

Kırım Muhtar Cumhuriyeti'nde aynı adı taşıyan yönetim biriminin merkezidir. Şehir adını aldığı Büyük Karasu çayı kıyısında bulunmaktadır. Karasubazar adıyla en geç XIII. yüzyıldan itibaren bir yerleşim yeri olarak mevcut olduğu bilinmektedir. Adından da anlaşıldığı gibi şehir ticaret yolları üzerinde önemli bir pazar yeriydi. Karasubazar'ın asıl yükselişi Kırım Hanlığı devrinde gerçekleşmiş ve XVI. yüzyılda Kırım'ın en büyük şehirlerinden biri haline gelerek cami, kervansaray, medrese, çeşme gibi pek çok mimari eserle donatılmıştır. Şehirde bu dönemde inşa edilen binalar arasında özellikle Büyük Cami, Han Camii, Şor Cami, Büyük Taşhan, Küçük Taşhan, Büyük Hamam ve Çay Hamam önemlidir. Büyük Cami bu eserler arasında en eskisiydi. Karasubazar'ın en önemli mimari eserlerinden olan, âdetâ bir kale görünümündeki Büyük Taşhan, cephesindeki Türkçe manzum kitâbeden anlaşıldığı üzere hanın başağası Sefer Gazi Ağa tarafından 1065 (1655) yılında yaptırılmıştı. İki şerefeli minaresi olan bazilika tipi Han Camii ve bitişindeki tekkeyi ise 1727'de II. Mengli Giray Han inşa ettirmişti. Tekkenin kurucuları olan Halvetî dervişleri Konya'dan gelmişti. Mimari özellikleri Han Camii ile büyük ölçüde paralellikler gösteren yine bazilika tipindeki Şor Cami'nin de aynı dönem eser olması muhtemeldir.

Kırım Hanlığı döneminde şehirde zanaatlar da çok gelişmiştir. Bu devirde Karasubazar, Kalgay Sultan'ın idaresinde bir kaymakamlık merkezi olmuştur. Karasubazar'ın bir diğer önemli yönü, burasının hanlık protokolünde en önde gelen beyler olan Şırın beylerinin de merkezi oluşuydu. XVII. yüzyıl ortalarında Karasubazar'ı gezen Evliya Çelebi buranın nehrin iki tarafında mâmur bir kasaba olduğunu, güneyde bayırlar üzerinde Ermeni mahallesi, batıda düz sahrada bağlı bahçeli, kiremit örtülü 5502 müslüman evi bulunduğunu, halkın bir kısmını Anadolu'dan karışıklıklar sebebiyle kaçan Tokatlı, Sivaslı, Amasyalıların oluşturduğunu ve kalesi bulunmadığını yazar. Ayrıca şehirde 2000 Ermeni, 500 Rum, 300 yahudinin yaşadığını belirtir. Ona göre burada beşi cuma camii olan yirmi sekiz cami, beş medrese, sekiz mektep, dört büyük hamam, 1140 dükkân, on kahvehane ve kırk meyhâne vardı (*Seyahatnâme*, VII, 644-649).

Karasubazar, 1624-1675 yılları arasında dört defa Zaporog Kazakları'nın baskına uğramış ve zarar görmüştür. 1736'da Bahçesaray'ın Kont Burchard Christoph von Münnich kumandasındaki Rus ordusunca istilâ ve tahrip edilmesi üzerine Feth Giray Han geçici olarak başşehirini Karasubazar'a taşımış, ancak General Douglas'ın idaresindeki Rus birlikleri Ağustos 1737'de Karasubazar'a hücum ederek büyük tahribata sebep olmuşlardır. O sırada Karasubazar'da yaklaşık 1000 ev, otuz sekiz cami, iki kilise (biri Er-

Büyük Taşhan'ın ön cephesi ve Sefer Gazi Ağa'nın adının geçtiği kitâbe

meni, diğeri Rum kilisesi) ve elli kadar de-
ğirmen olduğu bilinmektedir.

II. Katerina'nın Kırım'ın Rusya'ya ilha-
kına dair 1783 tarihli fermanının (Kara-
subazar Beyannâmesi) General Potemkin
tarafından ilân edildiği yer olan Karasu-
bazar, Rus yönetimi altında yarımada
üzerinde Türk-İslâm demografik ve kül-
türel profilini en iyi koruyabilen birkaç şe-
hirden biri olagelmıştır. Karasubazar'da-
ki cami ve medreselerin önemli bir kısmı
Çarlık Rusyası'nda da faaliyetlerini sür-
dürmüş, hanları, hamamları, kahvehane-
leri, karakteristik evleri, dükkânları ve dar
sokaklarıyla Türk İslâm şehri görünümü
hemen bütünüyle korunmuş, geleneksel
esnaf-zanaatkar loncaları da giderek za-
yıflamasına rağmen kültürlerini XX. yüz-
yılın başına kadar getirebilmiştir. 1802'-
de şehirde on yedi cami, bir tekke ve üç
müslüman mektebi olduğu kaydedilmek-
tedir. Alman seyyahı Karl Koch 1844'te
yirmi iki cami bulunduğunu ve bizzat ye-
di minare saydığını kaydeder. Bu rakam-
lar XIX. yüzyılın son çeyreğinde yirmi üç
cami, üç medrese ve on beş ilk mektep
olarak verilmektedir. XIX. yüzyıl boyunca
şehir ahalisi çoğunluk olan Kırım Tatarla-
rı'ndan başka Ermeniler, Karaimler, Kı-
rımçıklar ve Ruslar'dan oluşmaktaydı.
1897 resmî nüfus sayımında Karasuba-
zar şehrinin nüfusu 12.968 olup bunun
6.330'u müslümandı.

XIX. yüzyılın sonlarıyla XX. yüzyılın baş-
larında ortaya çıkan Kırım Tatar millî uya-
nış döneminde Karasubazar önemli bir
merkez haline geldi. Bu dönemde millî
eğitim reformu olan "usûl-i cedid" in en
fazla benimsendiği ve başarıyla uygu-
landığı yerlerden biri oldu; şehirde ıslah
edilmiş müslüman ilk mekteplerinin yanı
sıra Karasubazar Müslüman Cem'iyet-i
Hayriyyesi mârifetiyle 1906'da bir de rüş-
diye açıldı. Şehir bu dönemde ilk milliyet-
çi-inkılâpçı Kırım Tatar grubu olan "Genç
Tatarlar"ın ve onların lideri Abdürreşid
Mehdî'nin faaliyet merkezi olarak da ta-
nınmıştır. Genç Tatarlar'ın yayın organı
Vatan Hâdimi gazetesi 1906-1908 yılları
arasında burada yayımlanmıştır. Son-
raları şair ve Türkoloji profesörü sıfatıyla
büyük ün kazanacak olan Bekir Sıdkı Ço-
banzâde de Karasubazar'ın bu canlı millî
faaliyet yıllarında yetişmiştir. Karasuba-
zar, Çarlık döneminde de Kırım Tatar kim-
liğiyle temayüz etmekle birlikte Rus yer-
leşimi ve yatırımları da olmuştur. Bu ara-
da 1914 yılında kurulan ve o zaman 500
işçinin çalıştığı uçak fabrikası dikkat çe-
ker.

Kırım'da Sovyet hâkimiyetinin kurul-
masının ardından şehirdeki Türk-İslâm
varlığı çok büyük zarar gördü. Özellikle
Stalin döneminde mevcut Türk-İslâm
eserleri sistematik bir şekilde yok edildi.
Bu tahribat, Kırım Tatarları'nın topyekûn
Kırım'dan sürüldüğü 18 Mayıs 1944 tari-
hinden sonra had safhaya ulaştı ve şehir
içinde mesken olarak kullanılan binalar
dışında bütün cami, medrese ve diğer İslâmî
mimari unsurları ortadan kaldırıldı.
Bu yok etme kampanyası sırasında izi bile
bırakılmayan camiler arasında Han Ca-
mii, Şor Cami, Tokal Cami, Yenicami ve
Tahtalı Cami sayılabilir. Sürgünle birlikte
Kırım'daki Türkçe isim taşıyan bütün di-
ğer yerleşim yerleri gibi Karasubazar'ın
da ismi değiştirilerek Belogorsk'a çevril-
di. Bugün şehirde kalabilen Türk-İslâm
eserleri bazı evlerle Büyük Taşhan'ın yı-
kıntı halindeki ön cephe duvarlarından
ibarettir. Bununla birlikte son yıllarda
özellikle Türkiye'den gelen yardımlarla
şehir içinde ve çevredeki yeni Kırım Ta-
tar yerleşim yerlerinde yeni camiler inşa
edilmekte ve İslâmî hayat canlanmakta-
dır. Yeni kurulan önemli Kırım Tatar kül-
tür müesseselerinden biri de Bekir Sıdkı
Çobanzâde Kütüphanesi'dir. Şehrin 1992'-
de nüfusu 18.045 olup bunun 4497'si Kı-
rım Tatarları'ndan oluşmaktaydı. Bu ta-
rihten itibaren yeni göçlerle nüfus den-
gesi Kırım Tatarları lehine giderek değiş-
mektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VII, 644-649;
Gorodskie poseleniya v Rossiyskoy İmperii, St.
Petersburg 1864, IV; *Pamyatnaya kniga Tav-
riçeskoj gubernii na 1867 g.*, Akmescit 1867;
V. H. Kondarakı, *V pamyat stoletiya Krıma. İst-
oriya i arheologiya Tavridi*, Moskova 1883; A.
Bezçinskiy, *Putevoditel po Krımu*, Moskova
1903, tür.yer.; *Pervaya vseobşçaya perepis
naseleniya Rossiyskoj İmperii*, 1897 g. XVI.
Tavriçeskaya guberniya, St. Petersburg 1904;
Krım, Putevoditel, Akmescit 1926; B. V. Bara-
nov, *Krım Putevoditel*, Moskova 1935, tür.yer.;
Krım, Putevoditel, Akmescit 1982; S. M. Çervon-
naya, *İskusstvo Tatarskogo Krıma*, Moskova
1995, tür.yer.; Şefika İdrisova, "Qarasuv Menim
Öz Bazanım ...", *Yanı Dünya*, Akmescit 24 Ocak
1992; Talât İlyasov, "Verba Volant, Scripta Ma-
nent", *Golos Krıma*, Akmescit 26 Mayıs 1995;
Enver Seferov, "Arhitekturne pamyatniki epohi
Krimskogo hanstva. İz kulturnogo naslediya
Krimskih tatar", a.e. (14 Şubat 1997); Mirza Ba-
la, "Karasu-Bazar", *İA*, VI, 335-336; Carl Max
Corpeter, "Qarasubazar", *EI²* (İng.), IV, 629-630.

HAKAN KIRIMLI

KARAT

(bk. KIRAT).

KARATAY, Celâleddin

(bk. CELÂLEDDİN KARATAY).

KARATAY, Fehmi Ethem

(1888-1968)

Modern Türk kütüphaneciliğinin
kuruluşunda önemli hizmetleri
geçen kütüphaneci.

5 Ekim 1888'de İstanbul Eyüp'te doğ-
du. Babası Tophâne muhasebecisi Edhem
Bey, annesi Cezâyir-i Bahr-i Sefid defter-
darlarından Dizdarzâde Ahmed Hayri
Bey'in kızı Şekibe Hanım'dır. İlk öğrenimi-
ni Divanyolu'nda Burhân-ı Terakkî Mekte-
bi'nde gördü, ardından Galatasaray Mekte-
bi-i Sultânîsi'ne geçerek 1908'de bura-
dan mezun oldu. Yüksek öğrenimine Sa-
nâyi-i Nefise Mektebi'nin mimari bölü-
münde başladı. Son sınıfta iken I. Dünya
Savaşı'nın çıkması üzerine yedek subay
olarak orduya katıldı ve Çanakkale'de gö-
rev aldı. Mayıs 1915'te Arıburnu'ndaki
süngü hücumunda yaralandı, iyileştikten
sonra Anafartalar cephesine gitti. Aynı
yılın sonbaharında bölüğü ile Irak cephe-
sine sevk edildi. 1917'de burada İngiliz-
ler'e esir düştü ve diğer esirlerle birlikte
Hindistan'da Bellary esir kampına gön-
derildi.

1920 yılı Haziranında esaretten kurtu-
lup İstanbul'a döndüğünde Nişantaşı'n-
da Gazi Osman Paşa ve Üsküdar sultânî-
lerinde Fransızca öğretmenliğine başladı.
Üç yıl kadar öğretmenlik yaptıktan sonra
İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Fakültesi
Kütüphanesi'ni düzenlemekle görevlen-
dirildi. Dârülfünun'un teklifi üzerine kü-
tüphanecilik kursu görmek için Ekim
1925'te Paris'e gönderildi. Burada daha
önce Amerikalılar tarafından açılan ve
modern kütüphanecilik metotlarını öğ-
reten kütüphanecilik okuluna bir yıl ka-

Fehmi
Ethem
Karatay